

*Stem uit het stadsdeel*

Door: Karel N.L.Grazell

## ***Stadionplein en rondom***

Als 'ouwe zak' (ik ben geboren in een lentedag dat de Olympische Spelen van 1928 werden voorbereid) een leven lang gewend aan het mooie Stadionplein, moet ik straks afscheid nemen van de inrichting van dat plein. Het gaat opnieuw worden. Ik noteer met enige weemoed een serie persoonlijke herinneringen aan het zo ruime plein en de nabije omgeving. Ik woonde er dichtbij, vanaf 1931 tot begin jaren '50, aan de Amstelveenscheweg, zeg een 5 minuten fietsen zuidwaarts. Van 1963 tot en met 1966 woonde ik 5 minuten fietsen oostwaarts.

Dit zijn m'n herinneringen. Historisch weliswaar van heel weinig belang – maar straks is het plein heel anders. En ben ik er zelfs helemaal niet meer om met m'n geheugen te strooien.

Niet alle herinneringen zijn bepalend voor het Stadionplein. Een ontmoeting als met Hein Donner, een botte opmerking van een restaurateur, die zouden ook elders kunnen plaatsvinden. Maar het gebeurde nu eenmaal waar het gebeurde. Dus voeg ik ze toe.

Het Noorder Amstelkanaal (Pieter Lastmankade en zo), en het Zuider Amstelkanaal (o.m. de Stadionkade) zijn twee belangrijke waterwegen in Plan Zuid, deels verenigd, deels gesplitst bij de kruising met de Boerenwetering. Zij 'voeren' dit wondermooie 'stedebouwgeschenk' van Berlage aan de stad vanuit de Amstel naar de Schinkel. Aan het westelijke eind ligt het Olympisch Stadion, een ontwerp van Jan Wils, met die slanke toren waar bovenop voor het eerst in de geschiedenis de Olympische vlam brandde tijdens die Spelen van 1928.

Stadion. Een giga schaal.  
In vergeelde dagen sprint  
Arie van Vliet tegen Jef Scherens:  
eerst terloops de trappers rond,  
dan een surplace, in evenwicht op stilstand,  
langzaam op gang trekken,  
als een kat de sprong  
in het diepe van de steile rotswand  
(waar je niet eens op kon lopen),  
elk met coïtushouding  
diep in de nek van de fiets,  
en dan wie wint de sprint.  
En de sintels als ook de records  
(hoe kort lopen we erover?)  
knerpen onder de voeten van de tijd:  
Koen en Slijkhuis starten uit het schot,  
elk hun eigen afstand naar het einde  
waar de roem begint.  
En met Crujff, Romario de passes

die het voetbalveld splijten,  
de doelnetten die scheuren van de schoten,  
, de tribunes die altijd buitenspel staan.

21 olympiades  
vol herinnerende lauwertakken  
wacht het Stadion op nieuw.  
Een giga schaal aan de wereld.

Met m'n van leeftijd wat moeizaam gezichtsvermogen bekijk ik een oude luchtfoto in het Gedenkboek 125 jaar Verkeerspolitie, dat na WO II verscheen en dat mijn vader toegezonden kreeg omdat hij aan de jubileumtentoonstelling een technische bijdrage had geleverd (hij deed dat eerder ook voor de Gemeente Telefoon en de Amsterdamse Brandweer).

Op die foto staat het Olympisch Stadion, een grote bijna-ellips met z'n voetbalveld, z'n sintelbaan, z'n aan één kant ravijnsteile en steenruwe wielersbaan. Verderop, waar nu de Van Tuylweg is, de Jasonstraat ligt, zie je nog het oudere stadion.

Daar gebeurde vlak voor de Olympische Spelen het eerste voetbalradioverslag ter wereld. De tracés van de Olympiaweg en de Stadionweg liggen er nog nagenoeg onbebouwd en kennelijk zanderig bij. Het plein is er al: het staat bijna vol met auto's, wel een stuk of veertig, vijftig. De Stadionstraat en de Amstelveenscheweg zijn bebouwd, op de hoek van plein en weg zie ik een zonnenscherm uit een gevel komen – is daar dan al een restaurant?

De Olympische Spelen daar aan de rand van het Stadionplein leverden vele namen op, die tot in onze tijd echoën. Ik noem: Johnny Weissmuller, later Tarzan in de films, Arne Borg, Marie Braun (zwemmen), Jan Pijnenburg (wielrennen), Ben Bril, Bep van Klaveren (boksen), Uruguay (voetbal), Paavo Nurmi (hardlopen), e.v.a.

In de crisisjaren van voor WO II zag ik de smalle affiches van circus Sarrasani hangen aan de poort van het Stadion, achter de woonramen en winkelruiten. En ik maakte m'n eerste kermis op het plein mee. Ik herinner me de kleuren en de klater, de zweefmolen met die draaiorgelmuziek, de draaimolen met de houten paarden, de blikkerende conservenblikjes die je met een softe bal moest omgooien, de te dikke dame met puilblote vleesarmen, en de cakewalk – o, die cakewalk: de wereld ging tekeer als een aardbeving, ik schokte in de schaal van Richter, m'n voeten schoten naar hier en naar daar, het was alsof ik duizend voeten had die zich niets van elkaar aantrokken. Wanhopig van zoveel onzekerheid in m'n achtjarige benen klemde ik me vast.

Holland-België zou die zondagmiddag voetballen in het Olympisch Stadion. We woonden op de Amstelveenscheweg, schuin tegenover de Nieuwe Meerlaan, toen de belangrijkste toegang tot het Amsterdamsche Bosplan, met die ene, later twee ophaalbruggen. Gedrie zaten we in de erker te kijken naar die ongewende stoet van auto's die naar de parkeerplaatsen van de Stadionbuurt gleeed en naar het opgespoten zand tussen Amstelveenscheweg en Schinkelbad. Statige, rechtoppe auto's met treeplanken, zelfs nog met knijptoeter: ahoe, ahoe! En wagens met soms nog gashandles op de sturen, voertuigen die je met debraileren schakelde, kleine, wat schichtige auto's,

soms met een tweepersoons cabine en in de kofferruimte achter de achterraut twee 'openluchtzitjes'. Er kwamen ook al gestroomlijnde modellen langs: 'de nieuwe tijd, net wat u zegt'.

Precies op tijd, geen woord eerder, ging de radio bij ons aan en de stem van Han Hollander begon vanaf de tribune te vertellen over wat hij onder zich op het voetbalveld zag gebeuren en ook wel wat hij met z'n fantasie aanvulde. Als er gejuicht werd in het stadion, hoorden we het dubbel: door de radio en in het echt.

Heldennamen, die later vaak legendarisch werden, kwamen door de luidspreker. Kick Smit, Puck van Heel, Bep Bakhuis die de houten lat van een doel doormidden kon schieten, Leen Vente, Drok, Frank Wels, Wim Anderiesen, Bertus Caldenhove, de meester op de vierkante meter, en Leo Halle, de leeuw van Deventer (van club Ko Wèt, zoals wij jongens zeiden).

HAA OO EL EL AA EN DEE

HOL LANT SPREEKT UN WOOR TJE MEE

Na afloop reed die hele stoet van intussen uitgeruste auto's weer terug. Later op het bioscoopjournaal in de Victoria aan de Sloterkade zag ik wel eens het Stadion uitgaan: wandelaars trokken richting Zeilstraat en Olympiaweg, terwijl wie met de tram wilde, zich aan de noordkant van het plein in een lange rij schikte, keurig geleid tussen een systeem van metalen stangenhekken. Met al die auto's erbij, die voor ons huis langs trokken, duurde zo'n voetbalmiddag uren en uren.

De vader van een vriendje was aannemer De Lijser en die bouwde in '38 brug 413 van de Amstelveenscheweg over het Zuider Amstelkanaal. Die brug is een mooi voorbeeld van bruggenbouw door de Amsterdamse School, van architect P.L. Kramer, beeldhouwer Hildo Krop. Twee beelden (vrouw/kind en man) op zuilen los van de brug. Verder wordt de brug versierd door een windroos en een bol in graniet,

Bij de bouw vond de aannemer wat Spaanse munten uit de 16<sup>e</sup> eeuw. De Amstelveenscheweg (vroeger Veendijk – ook een bedevaartsweg naar de Overtoom en dóór naar het Mirakel van Amsterdam?) was overigens al 800, 900 jaar geleden aangelegd.

Het zal 1938 zijn geweest. Ik had met de klas van die Amstelveense school verkeersexamen gedaan in de Amsterdamse PC Hoofdbuurt en een groot diploma gekregen. De klas en ik fietsten twee aan twee weer terug naar onze school aan het Catharina van Clevepark achter de Kalfjeslaan.. We werden begeleid door een meefietsende agent. Ik had het diploma opgerold in m'n rechterhand. Toen we op het Stadionplein door de bocht gingen, linksaf, moest ik dat met m'n linkerhand aangeven. Maar ik deed het niet, want dan moest ik zonder handen fietsen. De agent reageerde meteen. Bars. Ik begreep dat niet: voorop had men immers al het linksaf slaan aangegeven?

Later in die tijd was er een militaire parade op het Stadionplein. Voor in de stoet reden de musici op de fiets door diezelfde bocht en gaven geen richting aan, omdat hun handen muziek maakten.

Het voelde bij mij op de stoep aan als een rehabilitatie.

Het enige wat ik me verder bij deze martiale demonstratie herinner, is de pantserwagen die meereed. 'n Parmantige kleuter. Later zou ik 'm een verkleed Fiatje 500 noemen, een

onderdeokselkneller, een pikcentrillertje zoals een collega zei.

Dat Jesse Owens, een neger uit de USA, als winnende sprinter en verspringer deelnam aan de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn deelnam, leek een vergissing van de op raszuiverheid gestelde Hitler. Bijvoorbeeld sw Amerikaanse saxofonist Coleman Hawkins kwam om z'n donkere huid niet Duitsland in rond die jaren en speelde daarom in ons land: met The Ramblers, mijn favoriete jazzorkest.

Tollien Schuurman, onze beste hardloopster, lees ik, weigerde principieel naar Berlijn te gaan. Fannie Koen zag geen problemen en ging. In het begin van WO II zag ik onze latere 'flying housewife' sprinten en springen tijdens een atletieifestijn in het Amsterdamse stadion. Ik zag er toen ook Tinus Osendarp lopen, die later bij de SS en de SD ging.

Op de wielervedbaan zag ik in begin WO II Cor Wals stayeren – hij voegde zich eveneens bij de SS. En werd tevens kampbewaarder.

In de jaren dertig werd er een brede strook zand opgespoten aan de overkant van de Stadionkade. Dat rulle land liep als een strand van de huidige RAI tot aan het Schinkelbad. Als kind ging ik nogal eens temidden van kinderen met emmertjes en scheepjes, en ouders in uni badpakken pootjebaaien aan de rand van het Zuider Amstelkanaal..

In 1938 stonden daar een of meer kanonnen, die op 31 januari de geboorte van prinses Beatrix aankondigden met 51 schoten (eentje teveel, voor alle zekerheid als het schietende 'manschap' niet goed zou kunnen tellen). Beatrix werd die morgen om 9.47 uur geboren: dat weet ik nog steeds, al is dat getal een vrij zinloze herinnering.

Direct na de bevrijding in mei '45 landde er op 'het zand' een vliegtuigje uit Engeland met een Amstelvener die na jaren oorlog z'n familie wilde terugzien.

Ik denk dat ik in een van de hoogste klassen van de lagere school (zeg maar basisschool, zo zijn we tegenwoordig) zat en dat tegenover ons de oude heer H. woonde, een man met een witte baard, weet ik nog. In die tijd was ook de Magyrus bus thuis op buslijn H geworden, die voerde van Kalfjeslaan over Amstelveenscheweg via Stadionplein naar bij het Haarlemmermeerstation. Het was in mijn ogen een vervaarlijk type, die bus, een brede motorkap, ernstige ogen. 'n Gespierde bulldog.

Breed op de banden.  
Donkerblauw de huid.  
Eén deur altijd open  
voor uit en voor in.  
Zomer reisde mee.  
Winter passagierde.  
Zitje bij de open deur,  
onafgeschermd.  
Hou stevig vast  
in de steilse bochten,  
val er niet uit.  
Anders was je buskaartje  
(11 ct, 5 voor 50 ct)

**zelfs niet eens nog geldig  
voor de straatstenen.  
Leek op een bulldog.**

Ja, de deur rechtsvoor was bijna altijd open, zomer en winter. En vlak naast die opening had de ontwerper een speciaal zitje bedacht, met minder houvast dan je zou verwachten. Ik heb vaak op dat zitje gereden, maar me altijd goed vast moeten houden aan het weinige dat me ter beschikking was gesteld.

Meneer H. hield ook van die plaats. Op die plek hoorde je eigenlijk niet helemaal bij de overige bus en bovendien kon je van links naar rechts in de hele breedte vooruit kijken.

Helaas, de bus moest twee keer op het Stadionplein de bocht om, deed dat in tempo en op een dag was meneer H. van z'n plaats gevallen, geworpen mag je wel zeggen, en hij lag dood op het plein. De dood als een onthutsend geworfen sein...

De meidagen van 1940 werden in de eerstvolgende maanden door het gros van de bevolking om me heen gezien als een zeg kwalijke hobbel. O ja, natuurlijk, die arme, gesneuvelde jongens van het Nederlandse leger (Willy Derby zong Het Grebbelied: Koop eens een handjevol bloemen – tekst Jacques van Tol, ja die, melodie Duitse Schlager, hörst du, ja die; toch werd het door de Duitsers verboden). Maar men was minder tegen de Duitsers dan je zou verwachten. Ik lees het in een jaarboek. De in ballingstad Londen verkerende premier riep de bezette Nederlanders op de achting van de vijand te verdienen. Een commissie in Amsterdam ging de samenwerking van ambtenaren en Duitse autoriteiten regelen. De regering in Londen besloot Italië geen oorlog te verklaren: Nederland had er teveel geïnvesteerd. Praktisch iedereen werkte gewoon door. De NS onderhandelde met de Duitsers om alles te vervoeren. De zomerzon scheen op de Nederlandse Unie met meer dan 1 miljoen leden (kom daar nu eens als politieke partij om), en die onderhandelde met de bezetters en met fascistten (zie voor met de laatsten ook Wim Zaal). En, hoorde ik nogal eens, die Duitse soldaten waren keurige jongens, blond meestal en goed verzorgd in mooie uniforms – nou ja, ze waren ook maar 'gestuurd'. En Hitler, nee, die was misschien niet zo slecht, hij had al die prachtige wegen aangelegd en er was bijna niemand meer zonder werk in Duitsland en hij had half Europa veroverd. Begin '40 was nog een boek over hem door de Nederlandse regering verboden, omdat er sprake was van belediging van een bevriend staatshoofd, zoierts. De hoofdredacteur van De Telegraaf besloot, las ik onlangs, op de morgen na de capitulatie om al z'n collega's te vragen te stoppen met het maken van kranten, maar nee, 120 maal nee – alleen de Volkskrant hield er tenslotte mee op, in een volgend bezettingsjaar (overigens las ik ook ergens dat een krant van de deftigheid, ik zal maar geen namen noemen, na de bevrijding meer straf heeft ondergaan dan de Telegraaf. En ik bezit een exemplaar van een toen bekend dagblad van kort vóór de Bevrijding met linksboven voorop het bericht van de Wehrmacht, en een exemplaar van vlak na 5 mei 1945 met linksboven voorop bericht uit het Geallieerde Hoofdkwartier. Wat was nou fout? Wat was nou goed?).

Vanaf 1940 ging ik naar de 2<sup>e</sup> Vijfjarige HBS-B in de Roelof Hartstraat. Elke schooldag een kwartier heen, terug, heen, terug.

Gingen jullie in de oorlog zomaar naar school, vroegen mijn kinderen later.

De eerste jaren was dat bijna ongestoord: de enige hinder was eigenlijk het luchtalarm. Dan moest je onmiddellijk dekking zoeken in een portiek, een in een plantsoen aangelegde schuilkelder of zo. Soms lieten mensen je bij hen binnen in de gang. Ik heb wel in een portiek gestaan dat de granaatscherven voor me op het trottoir stuiterden, dan kon je jezelf alleen maar in een hoek dringen.

Het Stadionplein reed ik altijd diagonaal over. Dat moest dan wel extra snel, want bij luchtalarm waren dan de portieken relatief ver weg en er kon op je worden geschoten, of je kon iets op je hoofd krijgen: kleine kans, maar toch.

'n Fietstocht naar en van de HBS gebeurde nogal eens in gezelschap van enkele jongens uit de Van Tuyllwijk. Daar was Wim van der Duin uit het eerste, het oneven blok van de Van Tuyll van Serooskerkenweg, met z'n schooltas aan de tussenstang van z'n fiets. Hij zat in de klas naast me op de eerste bank vlak voor het tafeltje van de leraar/es – als ik aan beurt was voor een vraag van deze, greep hij me wel eens onverwacht in m'n kruis, maar ik wist een greintje waardigheid te bewaren en in m'n antwoord te verwerken. Ik kwam 'm veel later in het kroegleven tegen: een luidruchtige vertegenwoordiger. In de jaren tachtig liep ik op Zorgvlied mee met de stoet die m'n vroegere vriend, entertainer Koos Hak naar z'n graf bracht (ik had samen met hem even een literair cabaret gehad), toen ik een steen zag met de naam van m'n fiets-, klasse- en schoolbankgenoot. De tweede meefietser was vaak Lidio Blankstein, later hoofdredacteur van reclamevakblad Adformatie. De derde was Jopie van de Kar: een wat tengere jongen van een zekere allure. Hij had een soepele aktetas, waarin hij z'n schoolboeken zo parkeerde, dat hij de tas middendoor kon vouwen en tijdens het fietsen rechts over de bocht van het stuur drapeerde. Na de eerste klas verdween Jopie naar de Joodse HBS en op internet vind ik dat hij op dezelfde dag als z'n moeder in concentratiekamp Sobibor overleed. Toen internet mij die informatie gaf, heb ik hard en opstandig gevloekt. Alsnog.

In de jaren zeventig, tachtig verscheen Vrij Nederland met een wekelijkse kleurenbijlage. Op een dag zag ik op de voorkant ervan (de cover zeggen we tegesworig, de 'koffer' op z'n Nederlands Engels) een foto met zoveel details dat die voor een deel verdwenen in de 'porietjes' van de offsetdruk – zoals bijvoorbeeld al die koppen van mensen op de tribune. En een van die porietjes was ik geweest in 1942. We hadden in de klas toen wat vrijkaartjes gekregen voor het Olympisch Stadion. Voetbalkampioenschap van Nederland: stadionclub Blauw Wit tegen AGOVV, die Apeldoornse geheelonthouders. Blauw Wit, daar keken we in die elitaire HBS aan de rand van de Concertgebouwbuurt wel op neer. Het was een club uit de Stadionbuurt en dat was een stuk minder dan tweedeklasser AFC aan de Zuidelijke Wandelweg, waarvan jongens als Lidio Blankstein en Tonnie Balk lid waren.

Na de Bevrijding van mei '45 kwamen 3 of 4 dagen later Canadezen op het plein te zitten, in het Citroëngebouw met die toen nog gele, prachtige stenen. Wij jongens kwamen daar natuurlijk elke avond.

Die afschuwelijke dag was de duisternis gevallen, toen een motorrijder langs kwam en iets schreeuwde. Meteen reden er twee carriers aan, er sprongen soldaten in, en wij mee.

De Ringspoordijk, nu A10, ging met een viaduct over de Amstelveenscheweg (het ligt er nog steeds). De onderdoorgang was in de oorlog tot één auto breed versmald met zogenaamde asperges, scherp afgezaagde U-balken die schuin in de klinkers staken. En gedecoreerd met prikkeldraad, bepaald geen engelenhaar.

Een motorrijder, we hadden hem nog geen kwartier geleden zien vertrekken vanaf het Citroëngebouw, was richting Amstelveense familie gegaan. Hij was door een asperge gespietst. Hij lag op de straat, dokter van Deursen was er al bij (onze huisarts van de Amsterdamscheweg bij de Kalfjeslaan). De man lag gruwelijk te sterven, z'n ingewanden kwamen naar buiten.

Verl later fiets je gewoon over die plaats heen.

De Bevrijders, de Canadezen, wilden ons de Tweede Wereldoorlog tonen. Maar dan op enkele handvullen vierkante meters van het Stadionplein. Dat luttele stukje aarde bevond zich

meteen rechts als je vanaf het plein de hoofdpoot van het Stadion naderde. Er stonden enkele soldaten in battledress onder een oudere commandant (heette hij Dante?) bij enkele kanonachtige eh dingen die gericht waren op de vlakke muur naast de toegang. 'Dante' gaf een bevel en wij, toeschouwers, weken terug. Toen spoot er een inferno van vlammen de tien, vijftien meter naar de muur: laaiend rood en geel: zo moest de baard van de duivel eruit zien. De hitte ervan straalde naar ons. Welk wezen zich ook in de vlammen, de brandende benzine, zou bevinden, er was geen heul, geen heil. De moleculen, de atomen, zelfs de quanten en de Hicks deeltjes zouden verbranden. Het niets bleef vol brandwonden over in deze hel van het Stadionplein.

De toeschouwers, gelovig of niet, keerden zich elk met hun heimelijke gedachten en zonden huiverend af. 'Dante' riep iets. Ik verstond het niet, maar ik vermoed dat het was:

This is the way the world ends.

Ik fietste naar huis. Het stond er nog.

Als zeventienjarigen voetbalden we tegen de avond op het lege Stadionplein. Daar was ook Lidio Blankstein bij (hij en ik gingen op maandagavond wel eens naar het Stadion, de training van wielclub Olympia met o.a. Cassie Kleefstra – ik kreeg daar eens van Lidio een munt uit de Bataafsl Republiek, maar dat is hier niet van belang).

Half tien thuis. Ik hield de openbare klok in de gaten die midden op de weg stond tussen de ingang van het Stadion en de VAMI-huisjes.

Soms rolde de bal de fietsenstalling in (zuidkant plein), een lange trap naar beneden. Ik ging 'm dan wel halen. De fietsenman vond dat best. Later was de man een tijdje getrouwd met nòg later m'n schoonmoeder die met o.m. m'n nòg eens latere vrouw woonde in het rijtje tussen plein en Stadionkade.

Om de hoek op de kade woonde de ooit roemruchte zanger Bert van Dongen met z'n zusje: met haar ging ik wel eens stappen. Toen wij, m'n vrouw, kinderen en ik, in de jaren zestig op het Van Tuyllplein woonden (zuidoostelijke hoek), woonde de fietsenman, opnieuw getrouwd, enkele huizen van ons af: hij had daar een stalling en een fietsenwinkel.

M'n fiets, niet meer ondergedoken, stond tijdens een avondje voetbal op slot tegen een lantaarnpaal. Zes voor half tien moest ik weg.

Ik kreeg de bal. Ik wipte 'm omhoog. Hij kwam heel ongelukkig tegen een groot voorkamerraam aan. De ruit brak. Er zaten geen mensen in de kamer. Ik rende weg. Liet m'n fiets staan: kostte teveel tijd. Ik rende naar huis. Ik zou voorlopig niet op het plein komen. Maar mijn fiets dan...

Twee dagen later stond m'n fiets gewoon in de gang bij ons thuis. En niemand die iets zei. M'n ouders hebben er nooit over gesproken. Ze gaven eigenlijk nooit straf. Een teleurgestelde, bedroefde blik, of wat woord moest genoeg zijn. Maar ik kon weer fietsen.

De Universiteit waar ik na de oorlog studeerde, keek met de koffiekamer uit op de Kloveniersburgwal, op het brede huis in Vingboons architectuur, waar ooit burgemeester Poppe woonde. Het was er stampvol koffiedrinkende studenten op die najaarsdag in het nieuwe studiejaar van 1946. Het waren bijna allemaal jongens eh mannen. Het vrouwelijk geslacht studeerde nauwelijks. Vier, vijf meisjes zaten aan een tafeltje, dat was alles. En toen ging de deur open en een meisje in wijnrode bloes en zwarte broek kwam binnen. Die kleding schreeuwde wel niet, maar viel wel danig op en dat was niet zo bestig, vond men. En ze ging niet bij de enkele dames, maar bij een aantal jongens zitten. Dat was allemaal uitdaging tot en met. Bij jongens. Wijrood. Lange broek. Een lange broek...! Hoerig, fluisterde een bleke student in m'n buurt, die het eindexamen puberteit nog niet had gedaan: want elke vrouw die zich respecteerde, droeg een rok, liefst donkerblauw.

Ik paste niet zo erg bij die student, en bij al die anderen die geschokt toekeken. Ik ging naar haar toe: hallo, zei ik, mag ik je aanspreken? Ze lachte. Het werd een plezierige conversatie,

Later bleek ze in de Stadionstraat te wonen, vlak om de hoek van het plein. Ik kwam er regelmatig. Haar moeder was een moderne vrouw. Haar vader zat altijd rustig bij het raam. Hij was een hoge bij de KNAU en later is er een straat naar hem genoemd. Zij en ik gingen wel eens naar de film (zoals A matter of life and death!). En ook: ze had geen radio op haar kamer, wel heel verrassend een aftakking van hun telefoon. 's Avonds laat belde ze me en om 12 uur luisterden we dan samen naar Midnight in Munich van de American Forces Network, twee hoorns romantisch op twee hoofdkussens, maar twee kilometer van elkaar... Ik droeg enkele gedichten aan haar op (voor ieuw: leneke Willink) toen W.F. Hermans me begin 1948 bracht in literair tijdschrift Criterium. In die tijd zei ze op een avond, toen ik haar met de laatste tram naar huis bracht, dat ze in Kopenhagen ging wonen. Ik heb nooit meer iets van haar gehoord.

Ik wandelde als prille poëet in de naoorlogse jaren tussen de bevlogene dichters. Zo kwam ik eens bij Ed. Hoornik in de Stadionstraat binnen. Ik bewonderde zijn bundel Mattheus vooral. In de huiskamer van de dichter stond middenin een grote tafel, herinner ik me nog. Met een rood pluche tafelkleed. Het was zoals haast overal, van voor de oorlog. Ik zorgde ervoor zo snel mogelijk weer op straat te staan. Hoe burgerlijk was deze dichter van binnen. Nee.

Ik heb tot op heden vier vrouwen meegemaakt, die koningin van Nederland waren: Emma, Wilhelmina, Juliana en Beatrix. Een vijfde bereidt zich voor.



Toen Wilhelmina een halve eeuw had geregeerd, trad ze af. Op het door koning Lodewijk Napoléon bedachte balkon van het Paleis op de Dam verslikte ze zich bijna in haar gebit, toen ze Juliana toejuichte als haar opvolgster.

Het feest duurde een week en damde de straten van Centrum af. Ik manste in die dagen voor een bevlogen zigeuner, kunstschilder, maar vooral ook violist. Z'n zwepende muziek schoot door de hossende Kalverstraat, daar bij de Heiligeweg. Ook het Stadionplein had veel drukte te verduren.

Ik was in het bezit geraakt (hoe?) van een toegangsbewijs voor een koninklijk feest in het Stadion. Het was uitverkocht en mijn ouders wilden er graag heen, maar helaas. Ik zat op ongeveer de tiende rij van de tribune, vlak naast de hoofdingang. Na de hoofdpersonen betraden de honderden en honderden en honderden deelnemers via de ingang de sintelbaan. Een lange optocht van verenigingen. Turners, orkesten, zangkoren, atleten, wat niet al. En een iegelijk zwaaide naar de tribunes en de door en door volle tribunes zwaaiden terug. Daar waren dan de zangkoren. Eentje ervan kwam zo uit de Griekse Klassieken gelopen. De koorleden waren in lange witte gewaden gekleed. Achterin echter liepen een vrouw en een man. De vrouw in een grijze mantel en met zwarte hoed. De man in driedelig donkerblauw, met beige regenjas over de arm. Ook zij zwaaiden. Bestuurders bijvoorbeeld? Nee, mijn ouders!

Je moeder en ik stonden op het plein te kijken naar wie er allemaal naar binnen ging, het Stadion in, vertelde m'n vader later. En toen kwam dat witte koor langs en ik zei tegen je moeder: kom, we schuiven er achter aan. Net alsof we erbij horen. Niemand verwacht dat er twee binnendringers zo brutaal zijn, dat ze in gewone kleren met die witte gewaden meelopen. Die twee moeten er wel bij horen. En we lopen een heel klein stukje van het koor af, dan denken die koorleden dat we bij de volgende groep horen

Het zit in de familie. Grazells gaan nergens naar toe, maar komen overal. Nou ja, bijna.

Op de hoek van het Stadionplein en der Amstelveenseweg was een restaurant. Eerste helft jaren zestig gingen we er wel eten.

De avond was zomer. Mijn vrouw bestelde een visgerecht en onze oudste dochter volgde haar. Onze jongste was nog in de kleuterjeugd van patates en appelmoes. Ikzelf bestelde een Russisch Ei, dat was mijn favoriet. Ik at het er altijd.

Aan het Ei ontbrak deze keer van alles. Ik riep de eigenaar erbij. Tja. De ingrediënten werden dunder, dus hadden ze de samenstelling verminderd. Zo was er bijvoorbeeld geen 'houtsnip' meer bij en geen zalm. Ik stuurde het terug: dan maar wat duurder. Na afloop kwam de afrekening. Nee, de vismaaltijd was niet ideaal geweest, een vreemd smaakje, zei m'n vrouw. De eigenaar keek haar aan, toen naar haar buik met een vijfde- of zesdemaands tweeling in 'aanbouw'. Misschien ligt het aan uw toestand, zei hij.

Ik heb niet meer ingebracht dat onze oudste eveneens dat smaakje had geproefd. We gingen. Voorgoed.

De twee meest briljante mannen die ik in m'n naoorlogs leven leerde kennen, waren Ramses Shaffy en Hein Donner. Ramses toen hij en ik heel minimaal in de Gijsbrecht van '53 meededen, en in het veelvuldige kroegleven – waar hij ook wel een enkele keer voor me lalalade/pianisseerde. Hein Donner toen ik me begin '51 ineens ontwikkelde tot een schaker en ik er m'n levensonderhoud

mee kon verdienen. Ik leerde veel van Hein en we schaakten wel eens met elkaar. We trokken soms door het toen karige nachtelijke uitgaansleven van Amsterdam. Het Rembrandtplein. Het Sterretje. Club 13. Ochtendkoffie dronken we dan bij café De Munttoren, waar later Midas Dekker opgroeide: we zagen de van slaap nog weerspanningbe kantoorlieden in rijen over het plein fietsen, terwijl de toren carillonde: Héla gij bloempjes, slaapt gij nu nog? Springt uit uw knoppen, haast u dan toch.

Na 1953 zag ik Hein niet meer tot 1966. Zo:

Ik liep met mijn nog maar begonnen tweeling voetje na voetje over het Stadionplein en in de verte kwam Hein pasje na pasje met ook zo'n beginnertje aan de hand. Ik had een lange tijd van verzinnen ter beschikking: wat zou ik gaan zeggen? Wat hij na zoveel tijd? Maar toen hij bij me was, zei hij alleen maar: tsja, en liep verder met z'n zo gaat het. Ik zweeg. Hij was briljant.

Ik werkte in de reclame en er was een foto nodig van iemand die een ijsje at. Reclamefotograaf Olof, die ik al jaren kende, en ik besloten begin jaren zeventig naar een VAMI-huisje te gaan, dat al decennia lang midden op het Stadionplein stond.

VAMI, die naam bestond allang niet meer. Verenigde Amsterdamse Melk Inrichting. Dat was uit de oude jaren dat ijsjes nog vanaf ijskarretjes werden verkocht.

Toen we klaar waren, zei Olof: ik moet nog even met je praten, ik heb wat voor je. Zullen we daar even gaan zitten? Hij wees naar het café op de hoek van de Van Tuyl van Serooskerkenweg en het Stadionplein.

Mooi verhaal, zei Olof achter een pils aan de bar. Op een dag liep de president van die en die Afrikaanse republiek over de Munt, incognito. Hij zag al die mensen en hij dacht: daar zouden heel wat toeristen voor mijn land bij kunnen zijn. Er moet reclame voor worden gemaakt.

In z'n hotel vroeg hij om het telefoonnummer van een reclamebureau. De receptionist nam de Gouden Gids en koos het eerste het beste bureau dat hij in de lijst zag staan. En nu heb ik een opdracht: ik moet een tijdje daar naar toe, in het paleis logeren, om foto's van het land te maken. Die zijn dan voor folders en posters en zomaar redactioneel in de tijdschriften en kranten hier. En ik heb bedacht dat jij de teksten gaat schrijven: ik maak aantekeningen bij de foto's en jij schrijft. 't Is veel, dus het brengt je een hoop geld.

Veertien dagen later zag ik op het TV Journaal dat er in dat Afrikaanse land een paleisrevolutie had plaatsgevonden. De nieuwslezer zei het niet, maar ik wist: de opdracht ging niet door.

Karel N.L. Grazell

Amsterdams stadsdichter uit Zuid

## *Gemaakt*

Schuld. Die, met je gemaakt, is gekomen.  
Zware geur van ontbindende bloemen.

**Zware geur van ontbindende daden.  
Berouw. Dat, met je gemaakt, is gedaan.**